

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

تقریرات درس خارج اصول حضرت آیت الله سید محمد رضا مدرّسی طباطبایی یزدی دامت برکاته

دوره دوم - سال سیزدهم - جلسه ۹۶ - سه شنبه ۹۶/۲/۲۶

در استدلال به آیه نفر، گفته شد تفقه و انذار، غایت نفر واجب است و لذا وقتی متفقهین انذار کردند، منذرین باید بپذیرند ولو موجب علم نباشد؛ زیرا آیه اطلاق دارد. و بیان شد همین که حذر مطلوب بود، ولو اینکه حتی واجب نباشد - چه رسد به اینکه می دانیم بعضی جاها واجب است - در جواز رجوع به فقیه و مستنبط کافی است.

اشکال صاحب کفایه و محقق اصفهانی رحمتهما بر استدلال به آیه نفر

یکی از ناقدین این استدلال، مرحوم آخوند در کفایه است که فرموده اند^۱ حذر مطلوب است اما نه به مجرد گفتن یک نفر، بلکه احتمال قوی دارد که فقط در صورت پیدایش علم، مطلوب می باشد. جواب این اشکال در ضمن استدلال داده شد که آیه اطلاق دارد؛ چه علم حاصل شود و چه نشود.

محقق اصفهانی اعلی الله مقامه در اشکال دیگری می فرماید^۲ درست است که از آیه استفاده می شود بعد از

۱. کفایة الأصول (ط - آل البيت)، ص ۴۷۳:

و أما الآيات فلعدم دلالة آية نفر و السؤال على جوازه لقوة احتمال أن يكون الإرجاع لتحصيل العلم لا للأخذ تعبدًا مع أن المسئول في آية السؤال هم أهل الكتاب كما هو ظاهرها أو أهل بيت العصمة الأطهار كما فسر به في الأخبار.

۲. نهاية الدراية في شرح الكفاية، ج ۳، ص ۴۶۵:

«الكلام حول الاستدلال بالآيات على جواز التقليد»

قوله: و اما الآيات فلعدم دلالة مثل ... إلخ.

هذا هو المقام الثاني المتكفل لوجوب التقليد في نفسه، و ان لم يصلح لحمل العامي عليه، كما تقدم.

و توضیحه آن آیه نفر كما ذكرنا في بحث حجية الخبر الواحد و ان كانت أدلّ على حجية الفتوى من حجية الرواية، نظراً إلى ظهور دخل الفقاهة في الحجية.

و إطلاق وجوب الإنذار بما تفقه فيه يقتضى حجية الإنذار بدلالة الاقتضاء، و ظاهرها التحذر بما أنذروا به، لا بالعلم بما أنذروا به.

و لا يصدق الاخبار عن ترتب العقاب على شيء - مطابقة أو التزاماً - إلا إذا كان العقل بقبح العقاب بلا بيان لا يكون كل اخبار إنذاراً.

إلا أنه مع ذلك كله نقول: إن التفقه إن كان موقوفاً على أعمال النظر كانت الآية دليلاً على حجية الفتوى، و ان لم يكن كذلك، بل كان مجرد العلم بالحكم بالسمع من المعصوم عليه السلام تفقهاً، فلا دلالة لها على حجية الفتوى، بل على حجية خبر الفقيه، و الإنذار بحكاية ما سمعوه من الإمام

تفقه و انذار، باید حذر کنند به این معنا که قول این منذر حجت است، ولی این منذر کیست؟ منذر، متفقه است؛ یعنی کسی است که تفقه کرده است، اما چگونه تفقه کرده است؟

تفقه در صدر اول، چیزی جز این نبوده که فرمایشات رسول اکرم ﷺ را دریافت و نهایتاً نقل به معنا می‌کردند و خیلی اوقات هم نقل به لفظ بود. بنابراین آیه بیش از این مطلب افاده نمی‌کند که خبر فقیه حجت است، اما اینکه نظر او حجت باشد، از این آیه استفاده نمی‌شود؛ زیرا تفقه در صدر اول همان‌طور که اشاره شد، بیش از نقل روایت و تفسیر قرآن کریم از مقام عصمت، چیز دیگری نبوده است.

بررسی اشکال محقق اصفهانی رحمته الله علیه

دو جواب نسبت به این اشکال وجود دارد:

اولاً: فرضاً در آن زمان، تفقه همین اندازه بوده باشد اما چرا آیه را محصور در این تفقه کنیم، با اینکه آیه مبارکه کشش و سعه تفقهات زمان‌های دیگر را هم دارد؟! قرآن کریم به زمانی دون زمانی و به طایفه‌ای دون طایفه‌ای اختصاص ندارد و به تعبیر روایات، «يَجْرِي كَمَا تَجْرِي الشَّمْسُ وَالْقَمَرُ». اگر قرآن بنا بود مخصوص عده‌ای باشد، دیگر یک کتاب ابدی نمی‌بود، لذا هرگاه تفقه صادق بود مشمول آیه شریفه است.

عليه السلام - من بيان ترتب العقاب على شيء، فعلاً أو تركاً - مما لا ينبغي الريب فيه، بل كان في الصدر الأول الإفتاء و القضاء بنقل الخبر.

۷ بحوث في الأصول، ج ۳، ص ۱۷:

و أما المقام الثاني: فما ينبغي التمسك به من الآيات آية النفر و آية السؤال، لدلالتهما على دخل الفقه و العلم في وجوب التحذر و القبول، فهما على حجية الفتوى أدلّ منهما على حجية الرواية. و قد بينا في محله أن إطلاق وجوب الإنذار بما تفقه فيه يقتضي حجية الإنذار بدلالة الاقتضاء، و قلنا إن ظاهر الآية وجوب التحذر بما أذروا به لا بالعلم بما أذروا به، و ذكرنا أن الإنذار لا يصدق على الإخبار عن ترتب العقاب على شيء و لو التزاما، إلا إذا كان مقتضيا للخوف عادة، و لا يكون كذلك إلا إذا كان حجة، و إلا لم يكن مقتضيا له، لقاعدة قبح العقاب بلا بيان، فالآية كاشفة عن الحجية و إن لم تكن متكفلة لها. نعم إن كان التفقه موقوفاً على إعمال النظر كانت الآية دليلاً على حجية الفتوى و إلا فلا، و من الواضح صدق التفقه في الصدر الأول بتحصيل العلم بالأحكام بالسمع من النبي صلى الله عليه و آله أو الإمام عليه السلام، فلا دلالة لها حينئذٍ إلا على حجية الخبر فقط، و الإنذار بحكاية ما سمعوه من المعصوم عليه السلام، من بيان ترتب العقاب على شيء فعلاً أو تركاً لا ينبغي الريب فيه، بل الإفتاء و القضاء أيضاً كان في الصدر الأول بنقل الخبر، فتدبر.

۱. وسائل الشريعة، ج ۲۷، كتاب القضاء، ابواب صفات القاضي، باب ۱۳، ص ۱۹۶، ح ۴۹ (۳۳۵۸۰):

و [مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ الصَّفَّارُ فِي بَصَائِرِ الدَّرَجَاتِ] عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْحُسَيْنِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ إِسْمَاعِيلَ عَنْ مَنْصُورِ بْنِ يُوسُفَ عَنْ ابْنِ أُذَيْنَةَ عَنْ فَضِيلِ بْنِ يَسَارٍ قَالَ: سَأَلْتُ أَبَا جَعْفَرٍ عليه السلام عَنْ هَذِهِ الرَّوَايَةِ مَا مِنَ الْقُرْآنِ آيَةٌ إِلَّا وَ لَهَا ظَهْرٌ وَ بَطْنٌ قَالَ ظَهْرُهُ [تَنْزِيلُهُ] وَ بَطْنُهُ تَأْوِيلُهُ وَ مِنْهُ مَا قَدْ مَضَى وَ مِنْهُ مَا لَمْ يَكُنْ يَجْرِي كَمَا تَجْرِي الشَّمْسُ وَ الْقَمَرُ كُلُّ مَا جَاءَ تَأْوِيلُ شَيْءٍ يَكُونُ عَلَى الْأُمُوتِ كَمَا يَكُونُ عَلَى الْأَحْيَاءِ قَالَ اللَّهُ وَ مَا يَعْلَمُ تَأْوِيلَهُ إِلَّا اللَّهُ وَ الرَّاسِخُونَ فِي الْعِلْمِ نَحْنُ نَعْلَمُهُ.

وَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ الْجَبَّارِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ إِسْمَاعِيلَ مِثْلَهُ.

ثانیاً: شما چطور می‌فرمایید آن زمان تفقه به معنای اعمال نظر نبوده است؟! شکی نیست که آن زمان هم اعمال نظر وجود داشته است، اما به پیچیدگی عصر ما نبوده است. شاهد بر این مطلب، روایت معروفی است که سنّی و شیعه نقل کرده‌اند^۱ که حضرت فرمودند: نَصَرَ اللَّهُ عَبْدًا سَمِعَ مَقَالِي فَوَعَاها [وَحَفِظَهَا] وَبَلَّغَهَا مَنْ لَمْ يَسْمَعْهَا. سپس فرمودند: قَرَّبَ حَامِلٍ فِقْهِهِ غَيْرُ فِقْهِهِ وَرَبُّ حَامِلٍ فِقْهِهِ إِلَى مَنْ هُوَ أَفْقَهُ مِنْهُ؛ چه بسا کسی که حامل فقه باشد ولی خودش اصلاً نمی‌فهمد و الفاظ را طوطی‌وار می‌گوید، و چه بسا کسی که حامل فقه باشد ولی آن را به افقه از خودش برساند. پس معلوم می‌شود آن زمان هم فهم روایات و استنباطات، بوده و مراتب داشته است.

یا در روایت از رسول اکرم ﷺ آمده است: أَفْضَاكُمُ عَلَيَّ ﷺ؛^۲ یعنی فهم امیرالمؤمنین در استنباط احکام دین و بیانات قران کریم، از سایرین ارقی است. پس بلا شبهه آن زمان‌ها هم اجتهاد بوده، اما اجتهاد اِسط بوده است و وقتی یک مرتبه از اجتهاد مشمول آیه باشد، بلا اشکال مراتب دیگر هم مشمول آیه است. لذا

۱. همان، باب ۸، ص ۸۹، ح ۴۳ (۳۳۲۸۸):

وَعُهُمُ [مُحَمَّدُ بْنُ يَعْقُوبَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْحَسَنِ عَنْ بَعْضِ أَصْحَابِنَا] عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عَيْسَى عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ أَبِي نَصْرِ عَنْ أَبَانَ بْنِ عُثْمَانَ عَنْ ابْنِ أَبِي يَعْقُوبَ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ﷺ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ خَطَبَ النَّاسَ فِي مَسْجِدِ الْخَيْفِ، فَقَالَ نَصَرَ اللَّهُ عَبْدًا سَمِعَ مَقَالِي فَوَعَاها وَحَفِظَهَا وَبَلَّغَهَا مَنْ لَمْ يَسْمَعْهَا قَرَّبَ حَامِلٍ فِقْهِهِ غَيْرُ فِقْهِهِ وَرَبُّ حَامِلٍ فِقْهِهِ إِلَى مَنْ هُوَ أَفْقَهُ مِنْهُ الْحَدِيثُ. قَالَ وَرَوَاهُ أَيْضًا عَنْ حَمَّادِ بْنِ عُثْمَانَ عَنْ أَبَانَ بْنِ أَبِي يَعْقُوبَ مِثْلَهُ.

✓ السنن الدارمی، ج ۱، ص ۳۰۲:

أَخْبَرَنَا عِصْمَةُ بْنُ الْفَضْلِ، حَدَّثَنَا حَرَمِيُّ بْنُ عُمَارَةَ، عَنْ شُعْبَةَ، عَنْ عُمَرَ بْنِ سُلَيْمَانَ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبَانَ بْنِ عُثْمَانَ، عَنْ أَبِيهِ، قَالَ: خَرَجَ زَيْدُ بْنُ ثَابِتٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، مِنْ عِنْدِ مَرْوَانَ بْنِ الْحَكَمِ، بِنِصْفِ النَّهَارِ، قَالَ: فَقُلْتُ: مَا خَرَجَ هَذِهِ السَّاعَةَ مِنْ عِنْدِ مَرْوَانَ إِلَّا وَقَدْ سَأَلَهُ عَنْ شَيْءٍ، فَأَتَيْتُهُ، فَسَأَلْتُهُ، قَالَ: نَعَمْ، سَأَلْتَنِي عَنْ حَدِيثٍ سَمِعْتُهُ مِنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «نَصَرَ اللَّهُ امْرَأً سَمِعَ مِنَّا حَدِيثًا، فَحَفِظَهُ فَأَدَّاهُ إِلَى مَنْ هُوَ أَحْفَظُ مِنْهُ، قَرَّبَ حَامِلٍ فِقْهِهِ لَيْسَ بِفِقْهِهِ، وَرَبُّ حَامِلٍ فِقْهِهِ إِلَى مَنْ هُوَ أَفْقَهُ مِنْهُ».

۲. الإحتجاج على أهل اللجاج (الطبرسی)، ج ۲، ص ۳۵۳:

وَعَنْ سَعِيدِ بْنِ أَبِي الْخَضِيبِ قَالَ: دَخَلْتُ أَنَا وَابْنُ أَبِي لَيْلَى الْمَدِينَةَ فَبَيْنَمَا نَحْنُ فِي مَسْجِدِ الرَّسُولِ ﷺ إِذْ دَخَلَ جَعْفَرُ بْنُ مُحَمَّدٍ ﷺ فَقُمْنَا إِلَيْهِ فَسَأَلْتَنِي عَنْ نَفْسِي وَ أَهْلِي. ثُمَّ قَالَ مَنْ هَذَا مَعَكَ؟ فَقُلْتُ ابْنُ أَبِي لَيْلَى قَاضِي الْمُسْلِمِينَ فَقَالَ نَعَمْ ثُمَّ قَالَ لَهُ أ تَأْخُذُ مَالَ هَذَا فَنُتْعِطِيهِ هَذَا وَ تَفَرِّقُ بَيْنَ الْمَرْءِ وَ زَوْجِهِ وَ لَا تَخَافُ فِي هَذَا أَحَدًا؟ قَالَ نَعَمْ قَالَ فَبَأَى شَيْءٍ تَقْضِي؟ قَالَ بِمَا بَلَغَنِي عَنْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ وَ عَنْ أَبِي بَكْرٍ وَ عُمَرَ قَالَ فَبَلَغَكَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ أَفْضَاكُمُ عَلَيَّ بَعْدِي؟ قَالَ نَعَمْ، قَالَ فَكَيْفَ تَقْضِي بَعِيرٍ قِضَاءً عَلَيَّ ﷺ وَ قَدْ بَلَغَكَ هَذَا؟ قَالَ فَاصْفِرْ وَجْهَ ابْنِ أَبِي لَيْلَى ثُمَّ قَالَ أَلْتَمِسُ مِثْلًا لِنَفْسِكَ فَوَاللَّهِ لَا أَكُلُّمَكَ مِنْ رَأْسِي كَلِمَةً أَبَدًا.

✓ همان، ص ۳۹۱:

... فَشَهِدُوا أَنَّهُ قَوْلُ عَلِيٍّ ﷺ فِي هَذِهِ الْمَسْأَلَةِ فَقَالَ لَهُمْ فِيمَا بَلَغَنِي بَعْضُ الْعُلَمَاءِ مِنْ أَهْلِ الْحِجَازِ لَمْ لَا تَقْتُون وَ قَدْ قَضَى نُوحُ بْنُ دَرَّاجٍ فَقَالُوا جَسَرَ وَ جَبَنًا وَ قَدْ أَمْضَى أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ قِضِيَّتَهُ بِقَوْلِ قَدَمَاءِ الْعَامَّةِ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ أَنَّهُ قَالَ أَفْضَاكُمُ عَلَيَّ وَ كَذَلِكَ عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ قَالَ عَلَيُّ أَفْضَاَنَا وَ هُوَ اسْمٌ جَامِعٌ لِأَنَّ جَمِيعَ مَا مَدَحَ بِهِ النَّبِيُّ ﷺ صَ أَصْحَابُهُ مِنَ الْقَرَابَةِ وَ الْفَرَايِضِ وَ الْعِلْمِ دَاخِلٌ فِي الْقِضَاءِ ...

این اشکال جناب محقق اصفهانی رحمته الله علیه اهمیتی ندارد.

مناقشه دیگری بر استدلال به آیه (ارجاع به سیره عقلاء)

اشکال دیگری بر استدلال به آیه نفر قابل ذکر است که: این را می‌توانیم بپذیریم که آیه مبارکه در مقام حثّ و ترغیب و بلکه چه بسا ایجاب نفر و تفقه و انذار است، اما در مورد حذری که واقع می‌شود، اینکه بگوییم خداوند متعال درصدد یک فرمان تبعدی در ذیل آیه مبارکه است و می‌خواهد غیر از آنچه که سیره عقلاء است چیزی را ابداع و انشاء فرماید و قول عالم را تبعداً مستقل از سیره عقلاء حجت کند، استفاده چنین جعل حجیت تبعدی مستقل از سیره عقلاء مشکل است؛ زیرا سیره عقلاء این چنین بوده که هر عالم ثقه‌ای اگر انذار می‌کرد و خبری می‌داد، از حیث خبر بما هو خبر می‌پذیرفتند، اگر نظری ارائه می‌داد بما هو قول خبره می‌پذیرفتند، اما اینکه عقلاء در این پذیرفتن، محدودیتی داشتند یا نداشتند و آیا مثلاً رعایت قول اعلم می‌کردند یا نمی‌کردند، مورد نظر نیست و آیه شریفه در مقام بیان این‌ها نیست که جعل حجیت کلی برای همه موارد کند، بلکه همان‌گونه که اگر این آیه نبود عقلاء طبق سیره خودشان برای قول فقیه ثقه اعتبار قائل می‌شدند، آیه شریفه نیز همان روش عقلاء را به کار می‌گیرد و ضمناً آن را امضاء می‌فرماید.

مثلاً اگر من به شما بگویم که به مردم بگویید قدری حواستان جمع باشد و هر حرفی را که می‌شنوید بدون دلیل نپذیرید زیرا تأثیر در دین و دنیایان دارد، آیا در این حالت من در مقام جعل حجیت برای آن کسی که خبر می‌برد هستم؟ خیر، بلکه از همان سیره جاریه عقلاء که قول ثقه و قول خبره را به حسب مواردش حجت می‌دانند، استفاده می‌کنم و چیز دیگری نیست.

یا حتی در آن روایت که حضرت بیان می‌کنند: «نَصَرَ اللَّهُ عَبْدًا سَمِعَ مَقَالِي فَوَعَاَهَا وَ حَفِظَهَا وَ بَلَّغَهَا مَنْ لَمْ يَسْمَعْهَا» حضرت در مقام جعل حجیت برای خبر ثقه نیستند، بلکه از همان سیره مستقره عقلاء استفاده می‌کنند.

بنابراین می‌توانیم بگوییم آیه شریفه، ارجاع به همان سیره دارجه بین عقلاست که ضمناً توسط این آیه شریفه امضاء شده است، بنابراین تأسیس نیست و امضاء است. وقتی امضاء شد ظاهرش این است که به همان طریقی که موجود است و با همان حدود و ثغوری که خواهد آمد، امضاء می‌کند.

البته باید توجه داشت که باز دلیل حجیت تقلید، نقل و سنت می‌شود نه عقل، لذا نباید اشتباه کنید؛ زیرا امضاء سیره عقلاء یعنی شارع فرموده است که این روش درست است و مانند انشاء و جعل شارع است.

بارها متذکر شدیم که سیره عقلاء فی نفسها حجیتی ندارد؛ چون درک عقلی نیست. عقلاء بر اساس انگیزه‌های متفاوت، سیره‌ای در زندگانی خود دارند و منشأ آن همیشه عقل محض نیست، ممکن است در

جایی منشأش عقل محض باشد اما همیشه نیست و چون منشأ آن عقل محض نیست و بما هی سیره مورد نظر است، حجیت ندارد بلکه حجیتش به خاطر این است که در مرأی و منظر معصوم بوده و معصوم از آن ردع نفرموده است پس کشف امضاء می‌کنیم، یا اینکه اصلاً معصوم آن را صریحاً یا ضمناً امضاء فرموده است. به هر حال سیره عقلاء حجیتش بر اساس آن امضائی است که از عدم ردع یا از طرق دیگر کشف می‌شود و لذا امضاء شارح، دلیل شرعی بر حجیت تقلید می‌شود.

آری، اگر در جایی سیره‌ای وجود دارد که منشأ آن عقل محض است، مانند حکم عقل به استحاله اجتماع نقیضین و ارتفاع نقیضین و ... و بدانیم سیره فقط به خاطر این حکم عقلی است، در این صورت سیره مذکور یک امر عقلی می‌شود و حکم عقل هم حجت است؛ زیرا عقل به نحو صد در صد به قاعده ملازمه کشف می‌کند و لازم الرعایه است.

نتیجه استدلال به آیه نفر

به هر حال در نهایت ما نیز استدلال به آیه شریفه را نپذیرفتیم و به نظر ما مناقشه عمده‌ای که بر استدلال به این آیه مبارکه وجود دارد این است که آیه در مقام تأسیس طریقه‌ای در بحث تقلید در عرض طریقه عقلاء نیست، بلکه می‌خواهد طریقه عقلاء را امضاء کند.

مرحوم امام علیه السلام بسیار مفصل اینجا وارد بحث شده‌اند^۱ که حاصل فرمایشات ایشان این است که:

۱. تهذیب الأصول، ج ۳، ص ۶۲۸:

استدلّ القائلون بجواز تقلید المفضول مع مخالفة رأیه لرأی الفاضل بوجوه: ...

منها: قوله تعالى «وَمَا كَانَ الْمُؤْمِنُونَ لِيَنْفُرُوا كَافَّةً فَلَوْلَا نَفَرَ مِنْ كُلِّ فِرْقَةٍ مِنْهُمْ طَائِفَةٌ لِيَتَفَقَّهُوا فِي الدِّينِ وَ لِيُنذِرُوا قَوْمَهُمْ إِذَا رَجَعُوا إِلَيْهِمْ لَعَلَّهُمْ يَحْذَرُونَ».

و الاستدلال على المقام يتوقف على تمامية امور:

الأول: وجوب النفر.

الثاني: كون التفقه من الغايات المترتبة عليه، لا من الفوائد.

الثالث: انحصار التفقه في الدين في الأحكام الفرعية.

الرابع: كون ما ينذر به من جنس ما تفقهوا فيه.

الخامس: كون المنذر كل واحد من النافرين.

السادس: كون المنذر كل واحد من المتخلفين الباقين.

السابع: إثبات أن المراد من الحذر هو الحذر العملي؛ أي القيام على العمل على طبق ما حذروهم.

الثامن و التاسع: لزوم العمل بقول المنذر؛ حصل العلم من قوله أولاً، خالف قول الغير أولاً.

اگر بخواهیم به آیه مبارکه بر جواز تقلید استدلال کنیم، هشت مقدمه باید ثابت باشد و اگر بعض این مقدمات را تسلیم شویم، بسیاری از آنها قابل اثبات نیست به نحوی که منتج به نتیجه شود.

سپس ایشان هشت مقدمه را یک به یک بررسی می‌کنند. ما نیز در دوره سابق فرمایش ایشان را نقل و نقد کردیم، ولی این دوره برای رعایت اختصار، به همان بحث‌های دوره سابق ارجاع می‌دهیم و بررسی آن را به خود آقایان واگذار می‌کنیم.

مقرر: سید حامد طاهری

ویرایش و استخراج منابع: محمد عبدالهی

فلو تمّت هذه المقدمات أمكن للقائل الاستدلال بها؛ قائلاً بأنّ مفاد الآية لزوم الحذر العملي من قول المنذر مطلقاً؛ فاضلاً كان أو غيره، وافق قول المفضل قول غيره أولاً.

لكن الكلام في إثباتها؛ فإن أكثرها غير ثابت، أو ثبت خلافه: ...

✓ همچنين ر.ک. الاجتهاد و التقليد، ص ۸۹؛ الرسائل، ج ۲، ص ۱۳۴.